

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ, ЇЇ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблеми підвищення продовольчої безпеки населення України, збільшення виробництва всіх видів продовольчої продукції і повного забезпечення нею населення України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: продовольча безпека, продовольчий комплекс, аграрна політика, продовольчий ресурс, продовольча сфера, продовольчий ринок, антиінфляційний захист, сировинна зона.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются проблемы повышения продовольственной безопасности населения Украины, увеличение всех видов продовольственной продукции и полное обеспечение ею населения Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: продовольственная безопасность, продовольственный комплекс, аграрная политика, продовольственный ресурс, продовольственная сфера, продовольственный рынок, антиинфляционная защита, сырьевая зона.

ANNOTATION. In the article are examined problems of rise food stuffs safety population of Ukraine, rise of all types food stuffs and complete providing of his population of Ukraine.

KEY WORDS: food security, food complex, agricultural policy, food resources, food sector, food market, anti-inflation protection, primary zone.

Стабільність просторового розвитку суспільства залежить від дотримання регіональних і загальнодержавних інтересів. Розвиток продовольчого комплексу України, стабільне нарощування виробництва продовольства і підвищення продовольчої безпеки населення, поліпшення якості продовольчих товарів, їх повної збалансованості за всіма поживними елементами — одна із найважливіших проблем аграрної економіки. Вона повинна розв'язуватись на основі підвищення продуктивності і економічної ефективності використання ресурсного потенціалу, максимального задіяння усіх механізмів стимулювання розвитку агропро-

мислового комплексу, удосконалення фінансово-кредитної, рентної, податкової, страхової і митної політики. Необхідним є організаційно-економічне зміцнення сільськогосподарських підприємств і господарств, модернізації підприємств харчової промисловості, удосконалення економічних, технологічних і організаційних зв'язків між сільськогосподарськими і промисловими підприємствами, розвитку агропромислової інтеграції і кооперування виробництва. В перспективі Україна повинна мати високорозвинений, структурнозавершений, економічно високоефективний продовольчий комплекс, здатний повністю забезпечити населення України продовольством, а зовнішню торгівлю — експортними товарами.

Основою у продовольчому комплексі є сільське господарство. Тому воно потребує особливої уваги. Сільське господарство України повинно розвиватися по всіх напрямках агрозоотехнічного прогресу: індустріалізації, інтенсифікації, спеціалізації, постійного удосконалення агротехнічного вирощування сільськогосподарських культур, системи і відгодівлі продуктивної худоби. Першочергового значення необхідно надати підвищенню продуктивності сільськогосподарських угідь. Для цього слід розширити масштаби хімічної, гідротехнічної і біологічної меліорації земель, поліпшення стану лук і культурних пасовищ, створення в кожному господарстві фабрик органічних добрив. Особливого значення слід надати розвитку біологічного землеробства. Максимальне насичення сівозмін зернобобовими, зернофуражними культурами та багаторічними травами дозволить без додаткових капіталовкладень підвищити родючість ґрунтів, переорієнтувати сільське господарство на розвиток тваринництва, збільшити виробництва найбільш високопоживних і дієтичних продуктів харчування та виробництво органічних добрив. Зернобобові культури і багаторічні трави є добрими попередниками зернових і технічних культур, до того ж при внесенні необхідної кількості органічних і мінеральних добрив гарантоване забезпечення їх високих врожаїв. Біологічне землеробство забезпечує інтенсифікацію кругообігу речовин у природі і значне підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур.

Важливою ланкою продовольчого комплексу є харчова промисловість. Головним завданням її розвитку має бути поступова модернізація її підприємств, ув'язка їх потужностей із сировинними ресурсами, організація стабільних сировинних зон, переорієнтація на випуск високоякісної калорійної м'ясної

і молочної продукції у повному асортименті. У результаті якісного поліпшення вітчизняної продукції Україна може витіснити з внутрішнього ринку всі види продовольчої продукції іноземних товаровиробників і стати конкурентоспроможною на світовому ринку.

Проблеми розвитку продовольчого комплексу повинні бути в центрі уваги нового етапу аграрної політики. Щоб його вивести із кризового стану держава мусить взяти на себе управління агропромисловим комплексом, максимально сприяти розвитку агропромислової інтеграції, комбінування, комплексування і кооперування виробництва, формування різних інтеграційних структур, здатних забезпечити високу економічну ефективність агропромислового виробництва, стабільне нарощування його продукції і поліпшення соціально-економічних умов життя на селі.

Існуючі внутрішньопросторові утворення — агрофірми, агрооб'єднання, акціонерні товариства, товариства з обмеженою діяльністю, сільськогосподарські виробничі кооперативи і селянські (фермерські) господарства не в змозі забезпечити продовольчий достаток через існуючі проблеми це недосконалі: матеріально-технічне постачання, організація служби агросервісну та агротехнічного і зооветеринарного обслуговування. За масштабністю, глибиною і складністю розв'язання таких проблем світова аграрна наука і практика зустрічається вперше. Їх успішне розв'язання можливе тільки при умові науково-обґрунтованої аграрної політики, стратегії і тактики економічних реформ. Центральним питанням аграрної політики повинна бути продовольча безпека — це нарощування виробництва якісних продуктів харчування, їх збалансованість за всіма поживними речовинами і найголовніше, більш доступніших для кожного мешканця нашої держави для повноцінного харчування.

Слід підкреслити, що якісні продукти харчування належать до найцінніших ресурсів людства, без яких не можлива здорова нація. Вони задовольняють повсякденні потреби населення. Саме тому стан і розвиток продовольчої сфери, її продуктивність, висока стабільність, екологічна стійкість і економічна ефективність є основним критерієм розвитку людської цивілізації.

В умовах що склалися продовольча безпека набирає особливо великого значення, оскільки виробництво сільськогосподарської продукції постійно зменшується (табл. 1).

Таблиця 1

Види продукції	Роки										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Зерно — всього	24459,0	39706	38804	20234	41809	38016	34258	29295	53290	46028	
Цукрові буряки	13198,8	15575	14452	13392	16600	15468	22421	16978	13438	10067	
Соняшник	3457,4	2251	3271	4254	3050	4706	5324	4174	6526	6364	
Картопля	19838,1	17344	16619	18453	20755	19462	19467	19102	19545	19666	
Городина	5821,3	5907	5827	6538	6964	7295	8058	6835	7965	8341	
Плоди і ягоди	1453	1106	1211	1697	1635	1690	1114	1470	1504	1618	
Виноград	514	336	359	505	374	443	301	360	415	469	
Яловичина	755	646	704	723	618	562	567	546	480	454	
Свинина	676	591	599	631	559	494	526	635	590	526	
Баранина	17	15	17	17	17	16	15	15			
Птиця	193	239	300	324	375	497	589	689	794	894	
Молоко	12700	13400	14100	13700	13700	13700	13300	12300	11800	11600	
Яйця млн шт.	8809	9668	11309	11477	11955	13046	14235	14063	14957	15908	

Держкомстат України Статистичний збірник за 2009 р. — К., 2010.

Із приведених у таблиці даних видно, що відбувається великий спад виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, особливо зерна, цукрових буряків, картоплі, городини, плодів і ягід, винограду, м'яса всіх видів, молока і яєць. Валова продукція сільськогосподарства в 2010 р. у порівнянні з 2000 р. зменшилася більш ніж на 50 %. Такий великий спад виробництва сільськогосподарської продукції загрожує продовольчій безпеці (табл. 2).

Таблиця 2

**ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ОДНОГО ЖИТЕЛЯ, кг**

Види продукції	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Зерно	499	807	732	630	1152	999
Цукрові буряки	267	328	479	365	290	219
Соняшник	69,8	100	114	90	141	138
Картопля	401,0	413	416	411	423	427
Овочі	118,0	155	172	147	172	181
Плоди і ягоди	29	36	24	32	33	35
Виноград	10	9	6	8	9	10
М'ясо в забійній вазі	33,6	33,9	36,8	41,1	41,2	41,6
Молоко	255,7	291,1	284,0	263,6	254,3	252,1
Яйця, млн шт.	178,0	277	304	302	323	343

Держкомстат України. Сільське господарство України 2010 р. — К., 2011.

У результаті погіршення економічних, технологічних і організаційних зв'язків між промисловими і сільськогосподарськими підприємствами, дезорганізації сировинних зон і зменшення сировинних ресурсів харчова промисловість змушена була скоротити своє виробництво.

Зменшення продовольчих товарів супроводжується зниженням їх якості. Особливо низькоякісними стали м'ясні та молочні продукти.

Трансформація агропромислового комплексу, зменшення виробництва продукції землеробства і тваринництва, а також продовольчих товарів звело до мінімуму їх споживання населенням. Так, споживання населенням м'яса і м'ясопродуктів (за даними Держкомстату України) було нижчим науково-

обґрунтованої норми на 60 %, риби і рибопродуктів — на 60 %, овочів — на 37 %. Отже, населення України недоїдає майже всі види продовольства, більше споживає хліб і картоплю. У зв'язку з цим, розв'язанню продовольчої проблеми шляхом нарощування виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства, поліпшенню його структури і забезпеченню необхідними продуктами харчування слід надавати пріоритетне значення.

На сучасному етапі розвитку людства продовольча безпека має особливе значення. Розв'язанню цієї проблеми приділялося і приділяється особливо велика увага. Так, за останні 50 років світове виробництво зерна збільшилося на 64,5 %, у тому числі кукурудзи — на 93 %, рису — на 80 %, а середньорічне виробництво м'яса в забійній вазі зросло на 95 %, молока на 20 %. Найбільших успіхів у створенні продовольчого достатку досягли країни Західної Європи, США, Канади, Аргентини, Австралії і Китаю.

У результаті багато країн стали експортерами продовольчих товарів, у тому числі і в Україну. За останні роки імпорт продукції харчової промисловості перевищував її експорт майже в 2 рази. Експансія зарубіжних товаровиробників на український продовольчий ринок залежаними і нерідко неякісними товарами витісняють вітчизняних товаровиробників.

Настала загроза для вітчизняного виробника. Згідно світових критеріїв продовольчої безпеки країни, гранично допустимий імпорт не повинен перевищувати 30 %, у протилежному випадку це означає втрату продовольчої незалежності. Обсяги закупівлі продуктів харчування на світовому ринку продовольче залежними країнами стимулює підвищення цін на них. У результаті країни-імпортери втрачають власні позиції на світовому ринку, а витрачені власні і позичені кошти на закупівлю продовольства не докладаються у розвиток вітчизняної продовольчої сфери.

Продовольче споживання є однією з важливих умов відтворення населення і робочої сили, ефективного використання трудових ресурсів, їх мотивації до праці. В умовах ринкової економіки особисте споживання продуктів харчування стимулюється соціально-економічними чинниками, економічною і продовольчою політикою держави. До них належать чисельність населення, його вікова і статеву структуру, фізіологічні потреби людей. Однак, ні обсяг виробництва продовольчих товарів, ні його структура не відповідають вказаним чинникам.

Україна має реальні можливості для збільшення виробництва усіх видів сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки за умови раціонального розміщення всіх галузей сільськогосподарського виробництва, розвитку меліорації земель, поліпшення системи і відгодівлі продуктивної худоби і повністю не тільки покрити потреби власного населення у продовольчій продукції, а й збільшити її експорт на зовнішній ринок.

Важливе значення в забезпеченні раціонального харчування населення мають насичення ринку продовольчими товарами, ціни на них, рівень зарплати і доходи населення. В умовах ринкової економіки і вільних цін рівень споживання, попиту і пропозиції балансується ринковими регуляторами. Тому реальні доходи населення слід розглядати як головну макроекономічну конструкцію, від якої залежить стан всієї економіки, в тому числі і аграрної.

Реформування господарського і соціального комплексу України відбувається без державного регулювання доходів населення і без урахування фінансово-економічної ситуації у державі. Так, невпинно зростають ціни на продовольчі товари, валова продукція сільського господарства зменшилася в рази, зменшилася купівельна спроможність населення.

Зменшення доходів переважної кількості населення України, відсутність необхідних нагромаджень змушують його відмовлятися навіть від найнеобхідніших продуктів харчування. За калорійністю харчування Україна, за останні десять років, перейшла до найнижчої межі продовольчої безпеки.

Отже, є підстави стверджувати, що продовольча ситуація в Україні складна. Для вирішення існуючої проблеми необхідна національна програма розвитку продовольчого комплексу, яка повинна включати:

- розробку короткострокових, середньо- і довгострокових прогнозів розвитку агропромислового виробництва та індикативних планів збалансованого регулювання всіх складових агропромислового комплексу України;

- формування структурно завершеного, високопродуктивного і конкурентоспроможного продовольчого комплексу, здатного забезпечити населення України необхідними продовольчими товарами;

- створення на основі удосконаленої фінансово-кредитної, цінової, рентної, податкової, митної і страхової політики сприятливого економічного середовища для розширеного відтворення усіх галузей продовольчого комплексу;

— удосконалення просторового розміщення сільськогосподарського виробництва, поглиблення спеціалізації підприємств і господарств на виробництві таких видів продукції, для яких вони мають найкращі природно-економічні умови і які матимуть низьку собівартість;

— формування зон і районів товарного виробництва різних видів сільськогосподарської продукції;

— здійснення заходів, спрямованих на реконструкцію і поповнення роботи крупних відгодівельних тваринницьких комплексів, овочевих і тепличних комбінатів, спеціалізованих підприємств і господарств, які б довели свою високу економічну ефективність;

— створення сприятливих економічних умов для ефективного функціонування різних форм господарювання, підприємницьких структур в АПК України, розвитку індустріалізації, інтенсифікації, спеціалізації і концентрації агропромислового виробництва;

— поглиблення економічних та технологічних зв'язків між підприємствами і галузями сільського господарства;

— прискорений розвиток індустріальної складової АПК (машинобудування, хімічної, мікробіологічної і комбікормової промисловості, поліпшення системи матеріально-технічного забезпечення, створення надійної служби агросервісу);

— збільшення капіталовкладень на розвиток гідротехнічної, хімічної і біологічної меліорації земель, реконструкцію гідротехнічних споруд, будівництво інженерних меліоративних систем;

— переоснащення підприємств харчової промисловості, поліпшення якості і поживної цінності харчових товарів.

Література

Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки України. — Львів, 1998.

Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / За ред. академіків УААН П.Т. Саблука та В. В. Юрчишина. — К., 1996.

Національна програма розвитку агропромислового виробництва і соціального відродження села на 1999—2010 роки // Економіка АПК. — 1999. — № 6.

Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України. Наукова доповідь / За ред. академіка НАН і УААН І. І. Лукінова та академіка УААН П. Т. Саблука // Економіка АПК. — 2000. — № 8.

Стаття подана до редакції 18.10.2011